

دانشگاه گوارزی و منابع طبیعی گنجان

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد سوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵

<http://jead.gau.ac.ir>

بررسی زنجیره تأمین ابزار بافت فرش دستباف ابریشمی در مناطق روستایی شهرستان زنجان

الهام احمدی فرد^۱، * اسماعیل کریمی دهکردی^۲ و حیدر قلی زاده^۳

^۱فارغ التحصیل کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، دانشیار ترویج و توسعه روستایی،

دانشگاه زنجان، ^۲استادیار اقتصاد کشاورزی، دانشگاه زنجان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۴/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۲۴

چکیده

اثربخشی زنجیره عرضه هر فعالیتی از جمله فرش دستباف نیازمند منابع مختلفی است. منابع مالی، اطلاعاتی و نهادهای فیزیکی از جمله منابع مورد نیاز تولید فرش دستباف هستند که لازم است مورد بررسی قرار گیرند تا بدین وسیله مشکلات بافندگان در تأمین آن‌ها مشخص شود. هدف این پژوهش بررسی زنجیره تأمین ابزار بافت مورد استفاده بافندگان فرش ابریشم در مناطق روستایی شهرستان زنجان است. در این مطالعه از روش کیفی مشتمل بر مطالعه موردی اکتشافی - تبیینی استفاده شد. مشارکت کنندگان عبارت بودند از: کارشناسان اداره بازرگانی و اتحادیه روستایی فرش دستباف، فروشندگان نهاده‌ها در شهرهای زنجان، قم و کاشان که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. بررسی زنجیره تأمین نهاده‌ها نشان داد که تأمین ابزار بافت بر اساس شیوه تولید متفاوت است. ابزار بافت از قبیل قیچی، قلاب و سیخ پودکش بیشتر در خارج از شهر تولید می‌شود. در شیوه خویش‌فرمایی، تأمین ابزار بافت برعهده بافنده روستایی بوده و در بیشتر موارد ابزار بافت از مرکز خرید و فروش فرش ابریشمی در شهر زنجان تأمین می‌شد. این مرکز نیز در بیشتر موارد ابزار را از سازندگان خارج از استان تهیه می‌کرد. تأمین دار قالی و سایر اجزاء آن در شیوه خویش‌فرمایی در بیشتر موارد از نجارها و جوشکارهای سطح شهر زنجان بود. بنابراین بافندگان با کمترین واسطه به این نهاده دسترسی داشتند. تأمین کلیه ابزار بافت در شیوه کارفرمایی به عهده کارفرما بوده و پس از بافت از بافنده روستایی دریافت می‌شد.

واژه‌های کلیدی: زنجیره تأمین، ابزار بافت، فرش دستباف ابریشمی، بافندگان روستایی، شهرستان زنجان

*مسئول مکاتبه: e.karami@znu.ac.ir

مقدمه

از زمان‌های بسیار گذشته فرش دستباف ایرانی به‌عنوان نماد فرهنگ و هنر ایرانی شناخته شده است. این محصول با سابقه چندین هزار ساله به‌واسطه ویژگی‌های خاص در تولید، کیفیت طراحی، عامل بالقوه شغل‌آفرینی و ارزآوری اهمیت داشته و جایگاه استراتژیکی در صادرات غیرنفتی ایران دارد (Amiri Aghdaie and Zare Zardeini, 2012). اشتغال‌زایی همواره از مهمترین سیاست‌های دولت است. در بیشتر بخش‌های جهان، مردم فقیر در مناطق روستایی برای فراهم کردن فرصت‌های معیشت پایدار تنها به ظرفیت‌ها و راهبردهای کشاورزی خود اکتفا نمی‌کنند. اقتصاد غیرکشاورزی روستایی دربرگیرنده همه فعالیت‌های غیرکشاورزی است که برای خانواده‌های روستایی درآمد (جنسی و پولی) از طریق کار دستمزدی و یا مشاغل آزاد تولید می‌کند (Davis, 2003). فرش‌بافی جزء صنایع کاربر است به‌طوری که با هزینه‌های اندک و تجهیزات ساده، موجب ایجاد اشتغال قابل ملاحظه‌ای در مناطق شهری و روستایی کشور می‌شود (حق‌شناس کاشانی و همکاران، ۱۳۸۹). ولی از آنجا که هر فعالیت تولیدی نیازمند منابع مختلفی است، فرش دستباف نیز به منابع مختلف جهت تولید نیازمند است.

پیترمن و همکاران (۲۰۱۰)، منابع موردنیاز در تولید را به چهار دسته تقسیم‌بندی نمودند: (۱) منابع فناورانه، (۲) منابع طبیعی، (۳) منابع انسانی (شامل نیروی کارگری، خدمات ترویجی، وابستگی‌های چرخه زندگی)، (۴) سرمایه اجتماعی و سیاسی (شامل عضویت گروهی، شبکه‌های اجتماعی و نماینده سیاسی). هنرمند ساری (۱۳۹۱)، منابع تولید را به چهار دسته منابع انسانی، فیزیکی، اطلاعاتی و مالی تقسیم‌بندی نمود. نهاده‌های فیزیکی بخشی از این منابع سرمایه‌گذاری شده در تولید به‌شمار می‌روند. در زمینه اهمیت منابع نهاده‌ای در این زنجیره باید گفت که دسترسی قالیبافان به مواد اولیه و ابزار قالیبافی مناسب باعث توانمندی اقتصادی آنان می‌شود. همچنین کیفیت مناسب مواد اولیه باعث بهبود کیفیت فرش تولیدی و در نهایت افزایش قیمت آن خواهد شد. علاوه‌بر این در صورتی که نهاده‌ها با قیمت مناسب در اختیار بافنده قرار گیرد سود بیشتری از بافت عاید بافندگان می‌گردد (سعدی و همکاران، ۱۳۹۱). در شرایط فعلی بیشتر مواد اولیه موردنیاز در تولید در خارج از استان تولید می‌شود به گونه‌ای که به گفته صدری، سرپرست سازمان صنعت، معدن و تجارت استان زنجان در سال ۱۳۹۱، کم‌رنگ شدن سایه حمایت دولت از صنعت فرش موجب شده است تا استادکاران آن به مشاغل کاذب از قبیل میوه‌فروشی، رانندگی و حتی کارگری روی بیاورند. این مسائل ضرورت انجام یک بررسی را برای شناخت زنجیره تأمین نهاده‌های فرش و ابزارهای سیاست‌گذاری و حمایتی لازم ارائه می‌دهند.

مدل زنجیره تأمین برای اولین بار در فعالیتهای دریافت مواد اولیه و زیرمجموعه‌های درون یک عملیات تولید، به آرامی و اقتصادی متمرکز شد (Miller, 2012). از لحاظ تعریف زنجیره تأمین طبق تعریف بیمون عبارت است از فرآیند یکپارچه شده در جایی که در آن هویت‌های مختلف از جمله تأمین‌کننده‌ها، تولیدکننده‌ها و توزیع‌کننده‌ها با هم همکاری نموده و تلاش می‌نمایند تا مواد اولیه با کیفیت و مناسبی را به دست آورند، سپس این مواد خام را به محصول نهایی تبدیل نموده و در انتها محصول تولیدی را توسط واسطه‌ها توزیع نماید (مصطفی‌ادیبی، ۱۳۸۶).

یک زنجیره تأمین می‌تواند به‌عنوان یک فرآیند یکپارچه که در تعدادی از نهادهای کسب و کار مختلف (به‌عنوان مثال، تأمین‌کنندگان، تولیدکنندگان، توزیع‌کنندگان و خرده‌فروشان) با یکدیگر کار می‌کنند در یک تلاش برای: (۱) بدست آوردن مواد خام، (۲) تبدیل این مواد خام به محصولات نهایی مشخص شده، و (۳) ارائه این محصولات نهایی به خرده‌فروشان (Beamon, 1998).

در زمینه فرش دستباف مهمترین منابع نهادهای طبق تعریف وزارت تعاون (۱۳۸۵)، عبارتند از: (۱) دار قالی، (۲) قیچی، (۳) قلاب، (۴) شانه، (۵) سیخ پودکش، (۶) نخ، (۷) نخ چله، (۸) پود کلفت، (۹) پود نازک و (۱۰) نقشه. در این پژوهش ابزار بافت شامل دار قالی، چوب کوچی، تخته‌بند، قیچی، قلاب، شانه و سیخ پودکش مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه به معرفی هر یک از این اجزاء پرداخته می‌شود. در ادامه این قسمت ابتدا ابزار بافت و سپس، زنجیره و فرآیند تأمین آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ابزار بافت: به دلیل اهمیت دار قالی در ابزار بافت، می‌توان ابزار بافت را به دو دسته کلی «دار قالی» و «دیگر نهادهای بافت فرش» تقسیم کرد.

دار قالی یا دستگاه قالی: دار قالی به سه حالت «دارهای ثابت و عمودی»، «دارهای افقی یا زمینی» و «دارهای متحرک» است.

الف) دارهای ثابت و عمودی: این دارها از اجزاء زیر تشکیل شده‌اند: (۱) سردار و زیردار: شامل دو تیرچوبی است که وظیفه مهار تارها را برعهده دارد و به حالت افقی قرار می‌گیرند. (۲) راست‌روها: در دو سمت کناری دار قرار می‌گیرند و وظیفه مهار سردار و زیردار را برعهده دارند و به حالت عمودی قرار می‌گیرند. (۳) پیچ‌ها: تعداد این پیچ‌ها بسته به بزرگی و کوچکی دار متفاوت است. این پیچ‌ها کاربردهای متفاوتی دارند؛ مثلاً برای شل و سفت کردن تارها از این پیچ‌ها استفاده می‌شود و یا برای

انتقال قسمت‌های بافته شده فرش به پشت‌دار و انتقال قسمت‌هایی که بایستی بافته شود به جلو از همین پیچ‌ها استفاده می‌شود. ۴) تخته‌بند: تخته‌هایی است که برای نشستن فرش تعبیه شده است. ۵) چوب هاف (به زبان آذری تماسه): بعد از چله‌کشی این چوب کاربرد دارد. چوبی به عرض سه سانتی‌متر و ضخامت کمتر از یک سانتی‌متر است، در عرض فرش در لابلای تارها قرار می‌گیرد به منظور ایجاد دهنه کار در نخ‌های تار و حرکت پودها از لابلای تارها است. ۶) چوب کوچی: این چوب هم بعد از چله‌کشی کاربرد دارد. به فاصله یک متر بالاتر از لبه کار قرار می‌گیرد. این چوب برای افزایش کیفیت و کاهش معایب احتمالی در فرش استفاده می‌شود. چوب کوچی با ایجاد فاصله باعث تسهیل در گره زدن نخ‌های پرز می‌شود (اتحادیه فرش دستباف استان زنجان، ۱۳۹۴).

ب) **دارهای افقی یا زمینی:** برای بافت قالی با ابعاد کوچک و یا سایر زیراندازها نظیر گلیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. (اتحادیه فرش دستباف استان زنجان، ۱۳۹۴).

ج) **دارهای متحرک:** این نوع دارها نسبت به دارهای ثابت رواج کمتری دارند. علت آن هم این است که بافندگان به دارهای ثابت عادت کرده‌اند و با این نوع دستگاه‌ها آشنایی ندارند. (اتحادیه فرش دستباف استان زنجان، ۱۳۹۴).

دیگر نهاده‌های بافت فرش: دیگر نهاده‌های لازم برای بافت فرش عبارتند از: دفتین، سیخ پودکش، قلاب، چاقو، قیچی (اربابی، ۱۳۹۳)؛ دفتین: دفتین یا شانه ابزاری است که در هر یک از مناطقی که به قالی‌بافی اشتغال دارند، به شکلی خاص ساخته شده است ولی کاربرد آن در همه مناطق یکسان می‌باشد. یکی از کاربردهای اصلی این ابزار نشانیدن گره‌ها و پودها روی تارهای چله می‌باشد. سیخ پودکش: این وسیله فلزی جهت عبور پود از لابلای تارهای چله می‌باشد- که از طریق این ابزار سرعت عمل بافت افزایش می‌یابد، استفاده از این ابزار بیشتر در مناطقی که دارای بافت متقارن می‌باشد، رایج است. قلاب: در هنگام بافت با استفاده از قلاب که یک ابزار فلزی می‌باشد، لبه قلاب تار عقبی در چله را به جلو کشیده و بعد از پیچاندن نخ توسط دست به دور تار، با قلاب سر نخ از وسط دو تار عقب و جلو رد شده و از لبه تیز قلاب جهت قطع نمودن نخ استفاده می‌شود. این ابزار جهت زدن گره متقارن مورد استفاده قرار می‌گیرد. چاقو: این ابزار بیشتر در مناطقی که با گره متقارن بافت انجام می‌شود برای قطع کردن نخ پس از زدن گره استفاده می‌شود. قیچی: پس از بافتن چند رج

از فرش، با استفاده از قیچی پرز گره‌های زده شده کوتاه می‌شود و به تناسب بلندی پرز قالی، سطح آن یکدست می‌گردد.

با توجه به آنچه اشاره شد، پرسش اصلی این پژوهش این است که بافندگان فرش دستباف ابریشمی در مناطق روستایی شهرستان زنجان، ابزار بافت را به چه شیوه‌ای تأمین نموده و زنجیره تأمین آن از تولید تا رسیدن به دست بافنده به چه شکلی است؟

مبانی نظری: زنجیره تأمین طبق تعریف بیمون عبارت است از فرآیند یکپارچه شده در جایی که در آن هویت‌های مختلف از جمله تأمین‌کننده‌ها، تولیدکننده‌ها و توزیع‌کننده‌ها با هم همکاری نموده و تلاش می‌نمایند تا مواد اولیه با کیفیت و مناسبی را به دست آورند، سپس این مواد خام را به محصول نهایی تبدیل نموده و در انتها محصول تولیدی را توسط واسطه‌ها توزیع نماید (مصطفی ادیبی، ۱۳۸۶). یک زنجیره تأمین، انتقال ساده یک کالا از یک ذینفع به دیگری به صورت زنجیره است. مدیریت زنجیره تأمین یک زیرمجموعه‌ای از تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش است (Reddy, 2013).

با وجود اهمیت موضوع، در سال‌های اخیر مطالعات بسیار اندکی در مورد شیوه تأمین نهاده‌های بافت فرش صورت گرفته است و مطالعه‌ای مستقیم به این موضوع نپرداخته است. بخشی از مطالعه کرمی دهکردی (۱۳۹۴)، در استان زنجان نشان داد که زنجیره تأمین نهاده‌های فرش دستباف در چهار حالت صورت می‌گیرد: در حالت اول سرمایه‌گذاری اولیه از جمله تهیه نهاده‌ها بر عهده کارفرما یا دلال است، فرش بافته شده متعلق به دلال بوده و در ازای بافت فرش مبلغ مشخصی به عنوان دستمزد به فرش‌باف داده می‌شود. در حالت دوم مثل حالت قبل سرمایه‌گذاری اولیه و تأمین نهاده بر عهده دلال می‌باشد. پس از اتمام بافت فرش، فروش آن برعهده دلال می‌باشد و مبلغ دریافتی از فروش را به طور مساوی بین خود و بافنده تقسیم می‌نماید. در حالت سوم برعکس دو حالت قبل، تأمین نهاده‌های تولید و سرمایه‌گذاری اولیه بر عهده فرش‌باف است. بافنده برای تهیه این نهاده‌ها به دلال مراجعه می‌نماید. در این حالت پس از اتمام بافت، بافنده فرش را به دلال می‌فروشد، دلال نیز فرش را در بازار فرش زنجان یا قم می‌فروشد. در حالت چهارم مانند حالت قبل تأمین نهاده‌های تولید و سرمایه‌گذاری بر عهده فرش‌باف می‌باشد. برای تهیه این نهاده‌ها بافنده یا مستقیماً به بازار زنجان مراجعه می‌نماید و یا از طریق دلال تأمین می‌نماید. در این حالت پس از اتمام بافت فرش، برعکس حالت‌های قبلی بافنده خود مستقیماً فرش را به بازار فرش زنجان عرضه می‌کند. در این روش، بافندگان در فروش و عرضه فرش دچار مشکل می‌شوند.

در مطالعه لطیفی و همکاران (۱۳۹۲) در مورد شیوه‌های تولید فرش (نظام‌های تولید خویش‌فرمایی، کارفرمایی و تعاونی) می‌توان به‌طور غیرمستقیم دریافت که تأمین نهاده‌ها در شیوه تولیدی مختلف متفاوت است. در نظام تولید خویش‌فرمایی، که واحدهای تولیدی به‌صورت انفرادی (خانگی) بوده و مدیریت آن بر عهده شخص بافنده است (کلیه مراحل تولید، تهیه مواد اولیه و ابزار قالبی)، قالبیاف برحسب سلیقه و در نظرگرفتن امکانات و محدودیت‌های خود اقدام به تهیه نهاده‌های تولید می‌کند. در این نوع نظام ممکن است بافنده سفارش بپذیرد. در این صورت انتخاب نقشه، موعد تحویل فرش و قیمت از قبل توسط سفارش‌دهنده تعیین می‌شود. در نظام تولید کارفرمایی، کارفرما یک فرد و یا یک نهاد دولتی یا خصوصی است که مواد اولیه، دارقالی و نقشه را تأمین می‌کند و به بافنده در قبال بافت فرش دستمزد پرداخت می‌کند و در نهایت محصول تولیدی خود را به فروش می‌رساند.

در نظام تولید مشارکتی یا تعاونی، تعدادی از قالبیافان با یکدیگر مواد اولیه و وسایل قالبیافی را تهیه می‌کنند، به‌صورت مشترک تصمیم‌گیری می‌کنند و در تمام مراحل با یکدیگر همکاری دارند. هدف از تشکیل تعاونی برقراری عدالت اجتماعی و اقتصادی در این صنعت، بازگشت حداکثری ارزش افزوده به‌دست قالبیاف، بهبود تولیدات و افزایش صادرات است. تعاونی‌های فرش می‌توانند نقش مهمی در پیشرفت صنعت فرش داشته باشند. تعاونی‌ها از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی می‌توانند باعث ارتقای معلومات و توانمندی‌های اعضا شوند. همچنین، سازماندهی تعاونی‌های تولید فرش باعث بهبود صادرات فرش خواهد شد، زیرا تعاونی‌ها از طریق شناسایی بازارهای هدف باعث بهبود صادرات می‌گردند (حق‌شناس کاشانی و همکاران، ۱۳۸۹؛ پورصادق و همکاران، ۱۳۹۰). علاوه‌بر این، ایجاد شرکت‌های تعاونی اقدامی مؤثر برای برقراری عدالت اجتماعی و اقتصادی در صنعت فرش‌بافی و حل مشکلات قالبیافان خواهد شد (قرآنی قمصری و همکاران، ۱۳۸۹). زنده‌حسامی و ساوجی (۱۳۹۱) با بررسی مدیریت ریسک در مدیریت زنجیره تأمین نتایج نشان داد که مهمترین ریسک‌های زنجیره تأمین به‌ترتیب اولویت عبارتند از: محیطی، منابع مالی، استراتژی، فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و تجهیزات و تکنولوژی. قلی‌پورسلیمانی و همکاران (۱۳۸۹) با بررسی عملکرد زنجیره تأمین صنایع پتروشیمی (تأثیر عوامل مکان‌یابی تولید، عدم اطمینان زنجیره تأمین و اقدامات ساخت و تولید)، به این نتیجه رسیدند که عملکرد زنجیره تأمین صنعت پتروشیمی تحت تأثیر عوامل مکان‌یابی تولید، عدم اطمینان زنجیره تأمین و اقدامات ساخت و تولید قرار دارد.

با توجه به آنچه در بخش‌های پیشین و مسأله اصلی پژوهش مطرح شد، این تحقیق با هدف اصلی بررسی زنجیره تأمین ابزار بافت فرش دستباف در مناطق روستایی انجام گرفت. از دیگر اهداف این پژوهش این بود که تأمین ابزار بافت با توجه به شیوه‌های تولید چگونه می‌باشد و در زنجیره تأمین ابزار بافت چه حلقه‌های واسطه‌ای دخیل هستند؟

روش تحقیق: مطالعات موردی از جمله پژوهش‌هایی به‌شمار می‌روند که به سه شیوه اکتشافی (Exploratory)، توصیفی (Descriptive)، و تبیینی (Explanatory) قابل انجام‌اند (Yin, 2013). اهداف پژوهش حاضر بر دو حیطة اصلی تأکید داشت: (۱) شناخت روش‌های تأمین ابزارهای مختلف بافت و روش‌های تولید مختلف، (۲) مقایسه روش‌های تأمین ابزارهای مختلف بافت بر حسب روش‌ها یا نظام‌های تولید گوناگون و در مناطق مختلف شهرستان. بر این اساس، با توجه به ماهیت سوال و هدف اول، و عدم وجود تئوری و پیشینه قوی در این زمینه، پژوهشگران را بر آن داشت که یک رویکرد اکتشافی برگزینند. همچنین، در مورد هدف دوم، یک رویکرد تبیینی / تحلیلی مطالعه موردی کمک نمود تا بتوان چگونگی تأمین ابزارهای مختلف را بر حسب مکان و نوع نظام تولید تبیین نمود. بنابراین، روش‌شناسی پژوهش حاضر، از یک رویکرد ترکیبی اکتشافی - تبیینی استفاده برده است. برای جمع‌آوری داده‌ها، از فنونی از جمله تحلیل اسناد و فنون ارزیابی سریع روستایی (RRA) (Chambers, 2012) همچون گروه‌های متمرکز، ترسیم مشارکتی نمودارهای جریان، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و مشاهده به شرح جدول (۱) استفاده شد. مشارکت‌کنندگان این پژوهش عبارت بودند از: خانوارهای روستایی بافنده فرش ابریشمی و کنشگران بازار فرش ابریشم.

جدول ۱- روش شناسی پژوهش برحسب هدف، روش و مشارکت کنندگان.		
هدف	روش	مشارکت کننده
جهت شناخت بافندگان روستایی	تحلیل اسناد	پرونده‌های بیمه‌شدگان بافنده روستایی
شناخت شیوه‌های تأمین ابزار بافت؛ جامعه مورد نظر؛ شیوه‌های تولید؛ و جمعیت بافندگان در هر روستا	گروه‌های متمرکز؛ و مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته	بافندگان روستایی مطلع
شناخت مسیرهای تأمین ابزار و بافت امتیازدهی به هر منبع تأمین	ترسیم مشارکتی نمودارهای جریان؛ تهیه ماتریس امتیازات روابط شبکه‌ای	کنشگران بازار، بافندگان روستایی
شناخت و کاربرد دقیق ابزار تولید	مشاهده مشارکتی از طریق گذراندن دوره‌های کامل آموزش فرش توسط پژوهشگران	بافندگان روستایی، مدرس، پژوهشگران
شناخت نهاده‌ها و ایجاد تعامل بیشتر با بافندگان جهت کسب اطلاعات دقیق و صحیح از آنان	مشاهده مستقیم؛ مشاهده ابزار بافت، نقشه و فرش در منازل روستایی	بافندگان روستایی

براساس پرونده‌های خانوار بیمه شده در اتحادیه فرش دستباف روستایی که به وسیله نویسندگان این مقاله مورد تحلیل اسناد قرار گرفت، در سال ۱۳۹۴، در ۱۳۲ روستای شهرستان زنجان حداقل یک خانوار در هر روستا فرش‌باف (ابریشمی و غیرابریشمی) بود و از این میان در ۸۳ روستا حداقل یک خانوار فرش ابریشمی می‌بافت.

جهت تعیین مشارکت‌کنندگان روستایی، انتخاب روستاها و افراد به‌طور هدفمند صورت گرفت به طوری که روستاهای دارای حداقل ۶ خانوار فرش‌باف ابریشمی بیمه‌شده در این شهرستان انتخاب شد (تعداد ۲۳ روستا) و با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی ۹۰ خانوار به‌عنوان مطلع‌ترین افراد این روستاها انتخاب شد. روش نمونه‌گیری گلوله برفی از طریق ارتباطات میان‌فردی در قالب گروه‌های متمرکز و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت. بافندگان اصلی خانوار و در مواردی اعضای خانوار در این پژوهش شرکت کردند. در ابتدا با مراجعه به شورای اسلامی روستا تعدادی از افراد مطلع معرفی شد و با مراجعه به این افراد، بافندگان دیگر معرفی شدند. همچنین به منظور بررسی کامل زنجیره تأمین ابزار بافت با دیگر کنشگران زنجیره از قبیل کارفرمایان، تولیدکنندگان نهاده‌ها، فروشندگان نهاده‌ها در زنجان و شهرهای دیگر از قبیل قم و تبریز یک گروه متمرکز و مصاحبه‌های

نیمه‌ساختارمند صورت گرفت. این افراد عبارت بودند از: ۱۰ نفر کارفرمای فرش، رئیس اداره فرش اداره بازرگانی استان زنجان، سه نفر کارکنان اتحادیه فرش دستباف روستایی استان زنجان، دو نفر آموزشگر خصوصی و دولتی فرش در استان زنجان، ۲۰ نفر فروشنده مواد اولیه فرش ابریشمی در استان‌های زنجان، قم و کاشان و تبریز. مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با افراد درون شهرستان زنجان به صورت چهره به چهره و میان فردی و با افراد خارج از شهرستان به صورت تلفنی انجام شد.

مهمترین شاخص‌ها و سوالات مهم از کنشگران فعال خارج از روستا در زمینه ابزار بافت عبارت

بودند از:

چه شیوه‌های تولیدی در روستاهای شهرستان زنجان وجود دارد؟ و نقش کنشگران در هریک از این شیوه‌های تولید چیست؟

منابع و کانال‌های تأمین ابزار بافت، در شرایط مختلف تولید چیست؟

مهمترین شاخص‌ها و سوالات مهم از فرش‌بافان در زمینه ابزار بافت عبارت بودند از:

چه شیوه‌های تولیدی در این روستا وجود دارد و شیوه تولیدی شما چیست؟

برای تهیه ابزار بافت به کجا مراجعه می‌کنید؟

آیا محل دریافت ابزار بافت با توجه به شیوه تولیدی شما متفاوت می‌باشد؟ معمولاً از چه محلی تأمین

می‌گردد؟ با خود استان کار می‌کنید و یا شهر دیگر؟ کدام به صرفه‌تر است؟

با توجه به شرایط مالی، و توان خود کدام روش تولیدی را ترجیح می‌دهید؟

تشکل‌های فرش‌بافی چه خدماتی ارائه می‌دهند؟ رضایت شما به چه میزان است؟

«شناخت منبع تأمین نهاده‌ها و شبکه ارتباطی تأمین آن» مهم‌ترین موضوعات مورد توجه در

پرسش‌ها و گردآوری شواهد بود. به بیان دیگر نه تنها منبع تولید ابزار بافت مورد توجه قرار گرفت،

بلکه حلقه‌های واسط و خطوط ارتباطی بین کنشگران مختلف نیز مورد تأکید قرار گرفتند. علاوه بر این

نوع ابزار بافت، منبع تأمین و شبکه ارتباطی آن‌ها بر حسب نوع نظام بهره‌برداری تولید فرش مشخص

گردید. اگرچه در ابتدا سوالات مربوط به منبع تأمین به صورت باز از بافندگان پرسش شد، ولی در تجزیه

و تحلیل بر مبنای روش نظریه بنیانی^۱ (Bryman, 2012; Charmaz, 2011; Charmaz, 2014) در

سطوح مختلف محلی، ملی و بین‌المللی طبقه‌بندی شد.

1- Grounded theory

بر اساس توصیه‌های اندیشمندان پژوهش‌های «مطالعات موردی» و کیفی (Yin, 2013)، جهت تعیین روایی محتوایی سوالات مطرح شده در بخش کیفی، ابتدا یک فهرستی از سوالات اولیه با استفاده از چارچوب نظری، مطالعات پیشین و اطلاعات حاصل از شرکت پژوهشگر در دوره آموزشی فرش دستباف تهیه شد. سپس سوالات در یک پانل تخصصی متشکل از پژوهشگر، استاد راهنما و مشاور مورد بحث قرار گرفت و پس از اعمال پیشنهادهای مربوط تصحیح گردید. با این وجود، در فرایند گردآوری داده‌ها، این پرسش‌ها تکمیل یا تصحیح می‌شد. علاوه بر این، به منظور اطمینان از روایی درونی، دقت و اعتماد به نتایج پژوهش کیفی، از تکنیک مثلث‌سازی استفاده شد. بدین صورت که نتایج و یافته‌های حاصل فنون مختلف پژوهش کیفی با یکدیگر و با داده‌های کمی مرتبط شد. همچنین دیدگاه‌های کنشگران مختلف با یکدیگر مرتبط شد.

در تأیید پایایی داده‌های کیفی نیز در فرآیند گردآوری داده‌ها، یک نفر تسهیل‌کننده و یک نفر یادداشت‌کننده مطالب وجود داشت که موجب ثبت دقیق‌تر داده‌ها می‌شد. ضبط صدا با هماهنگی مشارکت‌کنندگان نیز این امکان را فراهم نمود که مصاحبه‌ها مجدداً پیاده شده و نکات جاافتاده نوشته شوند. همچنین با مشارکت روستاییان از فنون تصویرسازی همچون ترسیم نمودارها نیز استفاده شد. جهت بالابردن ثبات و قابلیت اعتماد یافته‌های گروه‌های متمرکز و مصاحبه‌ها، پاسخ مجدداً برای مشارکت‌کنندگان خوانده شد و تأیید نظرات آن‌ها به دست آمد یا اصلاح شد. همچنین در رفت و آمدهای مکرر با افراد مختلف، دیدگاه‌های افراد گوناگون به دست آمد و تکمیل شد.

در پایان، جهت تحلیل کامل‌تر منابع دسترسی، ماتریس ارتباط بین کنشگران مختلف تأمین ابزار بافت بر حسب شیوه تولید ترسیم شد و نمودار ارتباطی بین این کنشگران ترسیم شد. البته لازم به ذکر است که به دلیل محدودیت در تعداد صفحات مقاله، ماتریس ارتباط بین کنشگران فقط در زمینه تأمین ابزار بافت (قلاب، دفتین و سیخ پودکش) در شیوه خویش‌فرمایی برای نمونه ترسیم گردید و از آوردن ماتریس در بقیه موارد خودداری گردید. علاوه بر این در تحلیل داده‌ها، از شیوه‌های کدبندی‌ها، مفهوم‌سازی و نقلی گفته‌های مشارکت‌کنندگان استفاده شد.

بحث اصلی و یافته‌ها

زنجیره تأمین نهاد: زنجیره تأمین نهاده‌های تولید از دو بخش تولید و تأمین نهاده‌ها تشکیل گردیده است. منظور از تولید نهاده مراحلی است که نهاده‌ها از جمله ابزار بافت توسط تولیدکنندگان تولید

گردیده و در مرحله بعد که تأمین نهاده‌ها می‌باشد از روش‌های مختلف که بسته به شیوه تولید دارد، در اختیار بافنده قرار می‌گیرد.

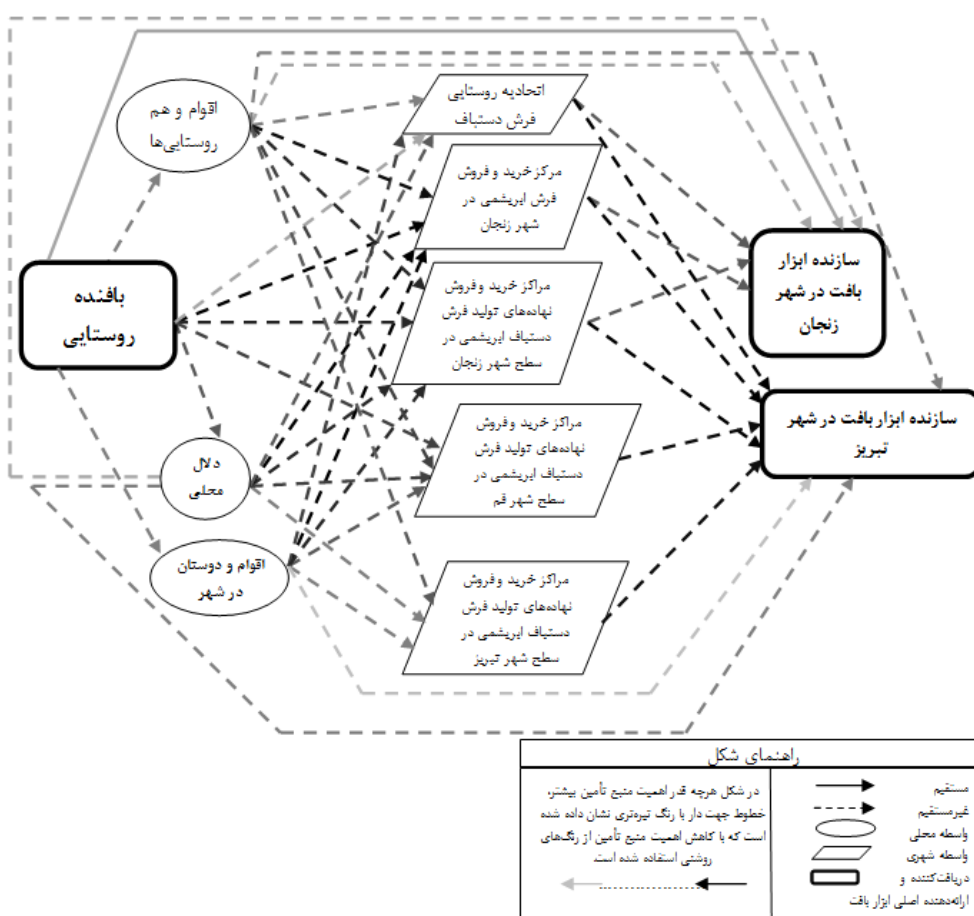
تولید ابزار بافت

ابزار بافت همچون قلاب، دفتین، سیخ پودکش: ابزار قالبی بافی مورد نیاز بافندگان مورد مطالعه در بیشتر مواقع ساخت صنعتگران تبریز بود و کمتر در شهر زنجان ساخته می‌شد. لازم به توضیح است که در گذشته بافندگان عمدتاً این ابزار را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از طریق صنعتگران زنجان تأمین می‌کردند. در این خصوص، «دار قالبی» امروزه با توجه به این که به‌صورت آهنی می‌باشد، توسط جوشکارها به‌صورت کیلویی ساخته می‌شود. تولیددار قالبی توسط جوشکارهای داخل و خارج استان صورت می‌گیرد. «دیگر ابزار بافت» همچون چوب کوچی و تخته‌بند توسط نجارها در داخل و خارج استان تولید می‌شد که بسته به شیوه تولیدی و محل تهیه سایر نهاده‌ها متفاوت بود.

شیوه‌های تأمین ابزار بافت

تأمین ابزار بافت بر اساس شیوه تولیدی «خویش‌فرمایی» و «کارفرمایی» متفاوت است: خویش‌فرمایی: در شیوه خویش‌فرمایی، همان‌گونه که در شکل (۱) دیده می‌شود، بافنده به دو حالت مستقیم و غیرمستقیم به تهیه ابزار بافت می‌پردازد؛ الف) مستقیم (بدون واسطه محلی یا شهری): در حالت مستقیم بافنده به سازندگان ابزار در شهر زنجان و تبریز مراجعه می‌نمود، البته این شیوه تأمین به عقیده بافندگان خیلی کم اتفاق می‌افتاد و بافندگان معمولاً همه ابزار بافت را از مراکز خرید و فروش سایر نهاده‌های تولید تأمین می‌نمودند. ب) غیرمستقیم بدون واسطه محلی، ولی با واسطه شهری: در حالت غیرمستقیم بافندگان به مراکز فروش نهاده در زنجان یا شهر قم مراجعه می‌کردند. مراجعه بافندگان به هر یک از مراکز فروش به دلیل تهیه سایر نهاده‌ها بود که معمولاً از همان محل تأمین می‌کردند، در بیشتر مواقع بافندگان به مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید در شهرهای زنجان و قم مراجعه می‌نمودند و مراجعه غیرمستقیم بدون واسطه محلی به مراکز خرید و فروش در شهر تبریز نداشتند. از این رو، بیشتر ابزار بافت را از شهرهای زنجان و قم تهیه می‌نمودند.

ج) غیرمستقیم با دو حلقه واسط (واسطه محلی یا واسطه‌های محلی و شهری): بافنده روستایی از طریق یکی از واسطه‌های محلی که شامل دلال محلی، اقوام و هم روستایی‌ها و یا اقوام و دوستان ساکن در شهر باشد، به تأمین نهاده می‌پرداختند. هر یک از افراد واسطه‌ای ممکن بود خود مستقیماً به سازنده ابزار مراجعه نمایند و یا از مراکز فروش در زنجان و قم تهیه کنند (به‌منظور فهم بهتر شدت روابط بافندگان با واسطه‌های محلی و شهری به جدول (۲) مراجعه گردد).

شکل ۱- شیوه‌های تأمین ابزار بافت توسط بافندگان روستایی در تولید خویش فرمایی.

الهام احمدی فرد و همکاران

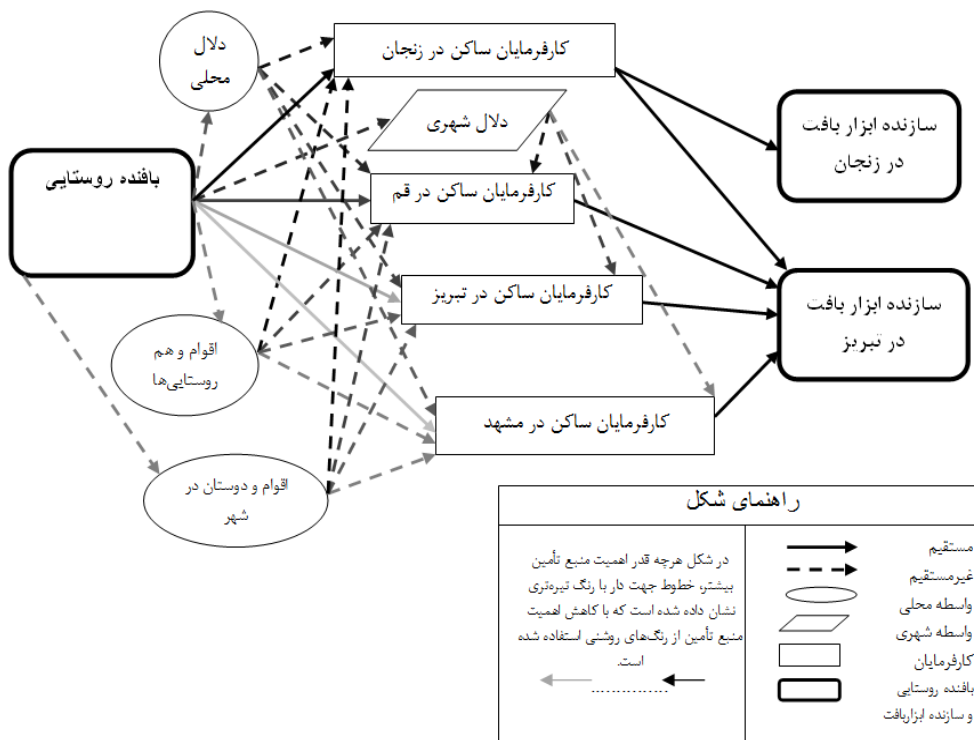
جدول ۲- ماتریس میزان ارتباط افراد فعال در تأمین ابزار بافت به شیوه تولید کارفرمایی.

کنشگران	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
۱- بافنده روستایی	-	۵	۴	۳	۱	۸	۷	۶	۰	۲	۰
۲- دلال محلی	۰	-	۰	۰	۴	۷	۶	۵	۳	۱	۲
۳- اقوام و همروستایی ها	۰	۰	-	۰	۰	۶	۵	۴	۳	۱	۲
۴- اقوام و دوستان در شهر	۰	۰	۰	-	۴	۶	۵	۳	۲	۰	۱
۵- اتحادیه روستایی فرش دستباف	۰	۰	۰	۰	-	۰	۰	۰	۰	۱	۲
۶- مرکز خرید و فروش فرش ابریشمی در شهر زنجان	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰	۰	۰	۱	۲
۷- مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید در شهر زنجان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰	۰	۱	۲
۸- مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید در شهر قم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰	۰	۱
۹- مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید در شهر تبریز	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰	۱
۱۰- سازنده ابزار بافت در شهر زنجان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰
۱۱- سازنده ابزار بافت در شهر تبریز	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	-

* اعداد داخل خانه‌های جدول نشانگر میزان اهمیت ارتباط بین دو کنشگر است. شدت ارتباط بین هر کنشگر در هر ردیف از جدول متفاوت است (صفر = عدم ارتباط). به عنوان مثال در ردیف یک عدد ۸ نشان‌دهنده قوی‌ترین ارتباط بوده و در ردیف ۲، عدد ۷.

** در ماتریس بالا، ردیف نشان‌دهنده دریافت کننده دریافت کننده می‌باشد.

کارفرمایی: در شیوه کارفرمایی کلیه ابزار بافت از قبیل نقشه، توسط کارفرما تأمین می‌گردد. کارفرما ممکن بود ابزار بافت را از داخل استان تهیه نماید و یا از شهر تبریز سفارش دهد. همچنین، ممکن بود بافنده از طریق دلال محلی، اقوام و همروستایی‌ها و یا اقوام و دوستان ساکن در شهر با کارفرما در ارتباط باشد و یا حتی ممکن بود از طریق دلالان (که خود فعالیت کارفرمایی را در مناطق دیگر انجام می‌دادند) ساکن در زنجان با کارفرماهای شهرهای دیگر در ارتباط باشد. به عقیده بافندگان، دلایل این وابستگی به واسطه‌ها عبارتند از: عدم توانایی جسمی بافنده، عدم شناخت نهاده‌های مناسب، اعتماد بیش از حد به دلال محلی، نداشتن توان مالی برای رفت و آمد به شهر و از این قبیل (شکل ۲).

شکل ۲- شیوه‌های تأمین ابزار بافت توسط بافندگان روستایی در تولید کارفرمایی.

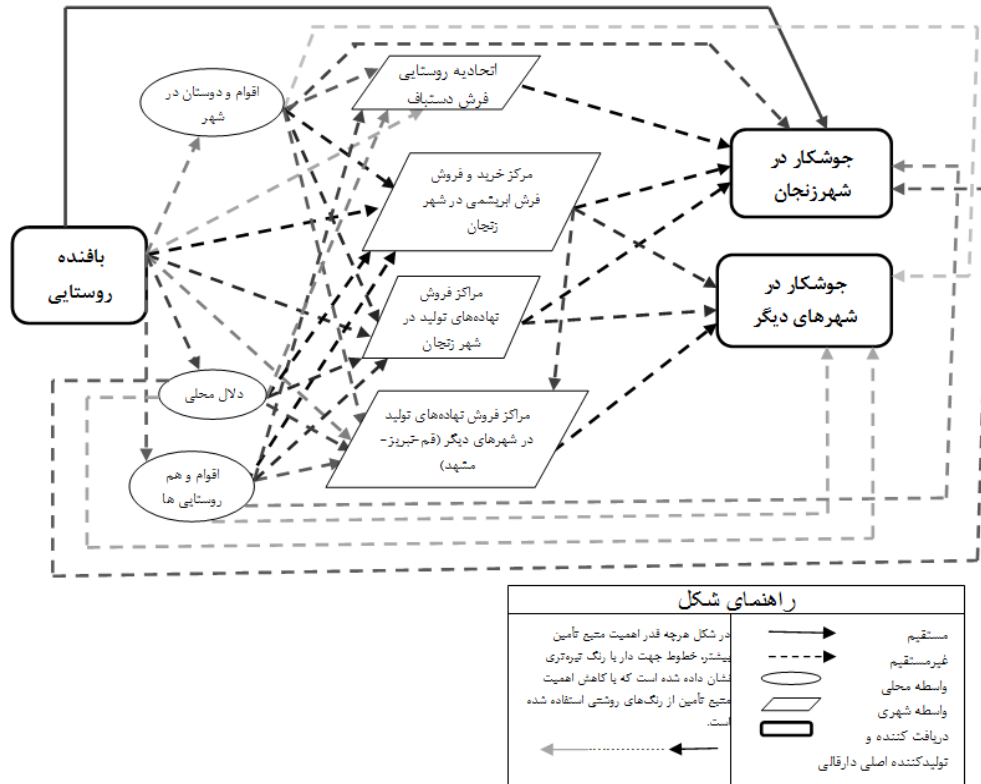
تأمین دار قالی: تأمین دار قالی نیز بسته به محل تهیه سایر نهاده‌ها، راحتی دسترسی به دار قالی و شیوه تولید محل تأمین متفاوت بود (مطابق شکل ۳ و شکل ۴):

خویش‌فرمایی: در شیوه خویش‌فرمایی، بافنده به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم به تأمین دار قالی موردنیاز می‌پرداخت.

الف) مستقیم (بدون واسطه محلی یا شهری): در این حالت بافنده مستقیماً به جوشکارهای داخل استان مراجعه می‌کرد و سفارش دار قالی موردنظر خود را می‌داد، حتی اگر بافنده نقشه و نخ خود را از شهرهای دیگر تهیه می‌نمود. تنها در موارد نادری اتفاق می‌افتاد که بافنده همراه با تهیه نخ و نقشه، دار قالی را نیز از همان مراکز خرید و فروش نهاده‌ها در شهرهای دیگر تهیه نماید.

ب) غیرمستقیم بدون واسطه محلی، ولی با واسطه شهری: در این حالت بافنده به واسطه‌های شهری از قبیل اتحادیه روستایی، مرکز خرید و فروش فرش ابریشمی، مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید

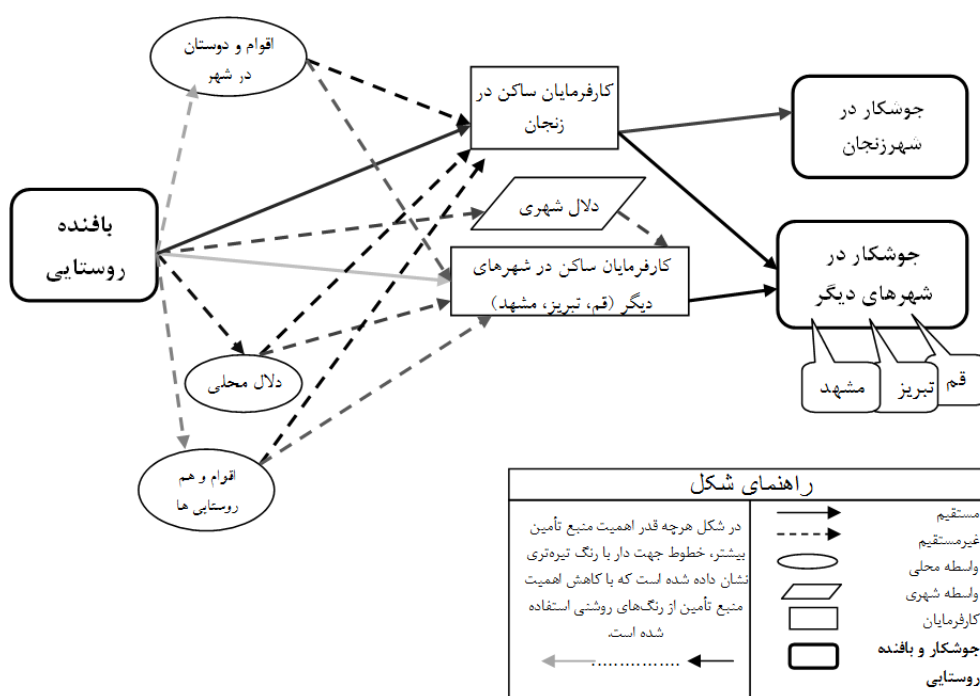
در شهر زنجان و مراکز خرید و فروش نهاده‌های تولید در سایر استان‌ها مراجعه می‌نمود و به‌صورت غیرمستقیم دار قالی موردنیاز را تهیه می‌کرد.

شکل ۳- شیوه‌های تأمین دار قالی توسط بافندگان روستایی در تولید خویش‌فرمایی.

ج) غیرمستقیم با دو حلقه واسطه (واسطه محلی یا واسطه‌های محلی و شهری): در این حالت بافنده از طریق واسطه‌های محلی به تأمین دار قالی موردنیاز می‌پرداخت. هر یک از واسطه‌های محلی از قبیل دلال محلی، اقوام و دوستان در شهر یا اقوام و هم روستایی‌ها، یا مستقیماً به جوشکار مراجعه می‌نمودند و یا از طریق واسطه شهری به تأمین دار قالی می‌پرداختند.

کارفرمایی: در شیوه کارفرمایی، پس از تعیین نقشه و اندازه قالبی و بستن قرارداد مابین کارفرما و بافنده، کلیه نهاده‌های تولید از جمله دار قالبی به بافنده تحویل داده می‌شود. دار قالبی به صورت قطعات آهنی جدا از هم بود که در محل بافت دایر می‌گردید.

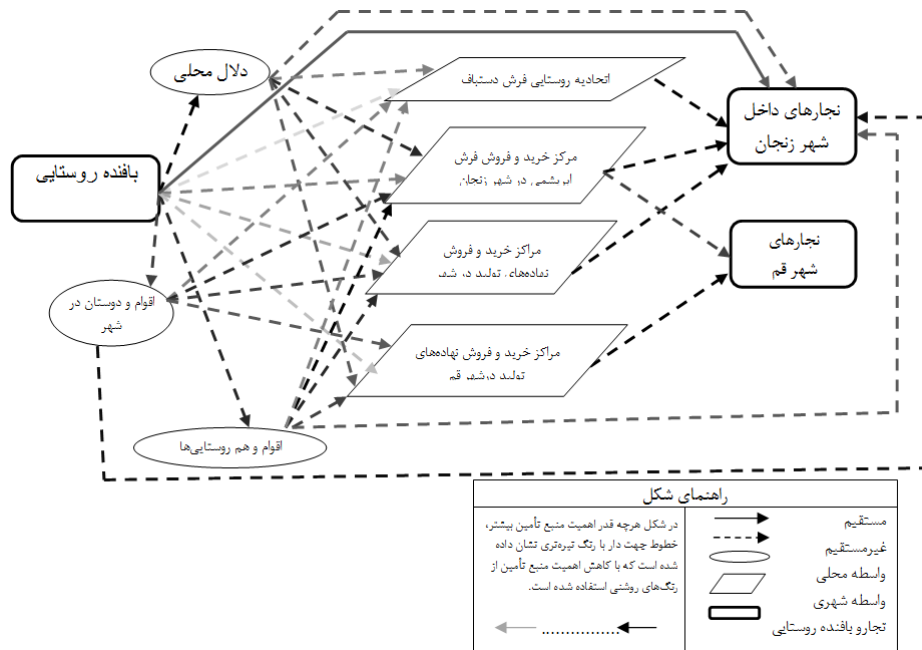

شکل ۴- شیوه‌های تأمین دار قالبی توسط بافنده روستایی در تولید کارفرمایی.

تأمین چوب کوچی و تخته‌بند: تأمین چوب کوچی و تخته‌بند، بسته به شیوه تولید متفاوت می‌باشد. خویش‌فرمایی: در تولید خویش‌فرمایی، بافنده در بیشتر مواقع چوب کوچی و تخته‌بند را خود از نجارهای داخل استان تأمین می‌کند. چوب کوچی چون جزء ابزار موردنیاز در چله‌دوانی می‌باشد، تأمین آن توسط چله‌دوان می‌باشد. با توجه به نتایج مصاحبات با بافندگان روستایی، چله‌دوانی توسط بافندگان انجام نمی‌گیرد، بنابراین تأمین آن بر عهده بافندگان نمی‌باشد. تأمین تخته‌بند در این روش در بیشتر مواقع برعهده بافنده بوده که از نجاری‌های داخل استان تأمین می‌نماید. در موارد بسیار نادر از محل تهیه‌سایر نهاده‌ها تهیه می‌گردد. معمولاً فروشندگان نهاده‌ها در صورتی که تولید به صورت

خویش فرمایی می‌باشد، چنین نهاده‌هایی را در اختیار بافنده قرار نمی‌دهند. در فرش‌های با اندازه کوچک، مثلاً تابلو فرش نیازی به تخته‌بند نبوده، زیرا در این نوع از فرش‌ها، طول فرش کم بوده بنابراین برای بافتن قسمت‌های بالای فرش نیازی به تخته‌بند نبوده و در بیشتر موارد پایین کشی انجام می‌شود (شکل ۵).

شکل ۵- شیوه‌های تأمین تخته‌بند توسط بافنده روستایی در تولید خویش فرمایی.

کارفرمایی: در تولید به شیوه کارفرمایی، تأمین چوب‌کوجی و تخته‌بند مانند تأمین دار قالی می‌باشد. در شیوه کارفرمایی دار قالی به صورت کامل شامل تخته‌بند، چوب‌کوجی و دار قالی در اختیار بافنده قرار می‌گرفت (شکل ۴).

جمع‌بندی و پیشنهادها

اهمیت تأمین نهاده‌ها در تولید، ضرورت بررسی زنجیره تأمین نهاده‌های بافت از قبیل ابزار بافت را مشخص می‌نماید. حالت مطلوب در تأمین نهاده‌های تولید از جمله ابزار بافت وجود رابطه مستقیم و

بدون واسطه بین تولیدکننده و بافنده روستایی می‌باشد. همچنین در صورتی که تولیدکنندگانی در داخل استان نهاده‌های بافت را تأمین نمایند، برخی دیگر از واسطه‌ها نیز حذف گردیده و بافندگان با هزینه کمتری به نهاده‌های موردنیاز خود دسترسی پیدا می‌کنند.

بررسی زنجیره تأمین نهاده‌ها نشان داد که بافندگان در تأمین نهاده‌های موردنیاز خود با دو دسته واسطه محلی و شهری مواجه می‌باشند. منظور از واسطه محلی افرادی هستند که در روستا ساکن بوده و یا در صورتی که در شهر باشند به دلیل روابط نزدیکی که با روستا دارند به عنوان واسطه محلی محسوب می‌شوند. منظور از واسطه شهری نیز یعنی خریداران و فروشندگان فرش و نهاده‌ها در زنجان و شهرهای تبریز و قم می‌باشد. تولیدکنندگان ابزار بافت از قبیل قیچی، قلاب و سیخ پودکش در دو شهر تبریز و زنجان فعالیت دارند که امروزه بیشتر در شهر تبریز بوده و تولید در شهر زنجان با وجود سابقه این شهر و ظرفیت و توان آن در تولید ابزار بافت تقریباً منسوخ شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که تأمین ابزار بافت با توجه به شیوه تولید متفاوت می‌باشد. این یافته نتایج حاصل از مطالعه لطیفی و همکاران (۱۳۹۲) مبنی بر وجود دو نوع از شیوه‌های تولید کارفرمایی و خویش‌فرمایی را تأیید می‌کند، ولی برخلاف آن مطالعه، نظام تولید به شیوه مشارکتی (تعاونی) در مناطق روستایی مورد مطالعه در شهرستان زنجان مشاهده نمی‌شود.

در شیوه خویش‌فرمایی بافنده روستایی خود مستقیماً به فروشنده نهاده و یا تولیدکنندگان ابزار مراجعه نماید. طبق نتایج حاصل از پژوهش در این شیوه بیشترین مراجعه بافندگان به مرکز خرید و فروش فرش ابریشمی در شهر زنجان (پاساژ شیرمحمدی) می‌باشد. فروشندگان در مرکز خرید و فروش فرش ابریشمی (پاساژ شیرمحمدی) نیز بیشتر از طریق تولیدکنندگان در شهر تبریز نهاده‌های بافت از قبیل قیچی، سیخ پودکش و قلاب را وارد می‌نمایند. این در حالی است که بررسی سوابق تولید ابزار بافت از قبیل قیچی، سیخ پودکش و قلاب نشان داد که ابزار بافت در گذشته توسط چاقوسازان در استان زنجان تولید می‌شد که به دلیل عدم حمایت از این صنف، تمایلی به ساخت این ابزار دیگر ندارند. این عامل سبب شده است که بافندگان با قیمت بیشتری به دلیل وجود واسطه این نهاده‌ها را تأمین نمایند در حالی که اگر از این صنف حمایت لازم می‌شد نه تنها نیاز داخل استان را تأمین می‌نمودند بلکه به خارج از استان نیز صادر نموده و علاوه بر ایجاد اشتغال منبع درآمد مناسبی برای استان زنجان محسوب می‌گردید.

در شیوه کارفرمایی، ابزار بافت از قبیل قیچی، قلاب و سیخ‌پودکش مانند سایر نهاده‌های بافت توسط کارفرما در اختیار بافنده قرار می‌گیرد و پس از اتمام بافت از بافنده تحویل گرفته می‌شود. این یافته با نتایج حاصل از مطالعه کرمی‌دهکردی (۱۳۹۳) مبنی بر این‌که تأمین نهاده‌ها در شیوه خویش‌فرمایی برعهده بافنده و در شیوه کارفرمایی بر عهده کارفرما می‌باشد، مطابقت دارد. البته ممکن است بافندگان به دلیل عادت به بافت با یک قلاب، در شیوه کارفرمایی نیز از کارفرما قلاب دریافت نکرده ولی سایر ابزار بافت توسط کارفرما تأمین می‌شود.

دار قالی، چوب کوچی و تخته‌بند به صورت کامل در شیوه کارفرمایی توسط کارفرما در اختیار بافنده قرار گرفته می‌گیرد. دار قالی امروزه در دو جنس آهنی و آلومینیومی تهیه می‌گردد. همچنین دار قالی ممکن است به صورت قطعات جدا از هم بوده و یا به صورت یک قطعه واحد ساخته شود. در صورتی که دار قالی به صورت قطعات جدا از هم باشد، امکان تغییر سایز دار قالی وجود دارد. در صورتی که بافنده با شهرهای دیگر به‌ویژه قم فعالیت می‌کند، دار قالی به صورت قطعات جدا از هم بوده که در روستا توسط کارفرما برپا می‌گردد. ولی در صورتی که بافنده با کارفرمای ساکن در زنجان فعالیت می‌نماید دار قالی معمولاً به صورت یک قطعه می‌باشد. در شیوه خویش‌فرمایی تأمین دار قالی به صورت کامل مانند سایر نهاده‌های تولید بر عهده بافنده است. در این شیوه بافنده در بیشتر موارد قالی با اندازه دار قالی موجود در منزل خود و یا همسایگان و فامیل را برای بافت انتخاب می‌نماید. ولی در غیر این صورت دار قالی را از جوشکاران سطح شهر تأمین نموده و سایر بخش‌های دار قالی را از طریق نجارهای سطح شهر تأمین می‌نماید. تأمین دار قالی به صورت کامل در اکثر موارد در این شیوه از سطح شهر زنجان تأمین می‌شود. بنابراین بافندگان روستایی در تأمین قیچی، قلاب و سیخ‌پودکش وابستگی شدیدی به شهر تبریز دارند در حالی که در تأمین دار قالی وابستگی به خود استان می‌باشد. با توجه به نتایج حاصل پیشنهاد می‌شود که اداره بازرگانی از صنف چاقوسازان در این زمینه حمایت لازم را نماید تا علاوه بر کاهش وابستگی استان به شهر تبریز، امکان تولید به صورت انبوه و برای سایر استان‌ها نیز فراهم گردد.

بررسی یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که بافندگان روستایی در تأمین ابزار بافت بیشتر به دلال محلی و مراکز خرید و فروش در شهر مراجعه می‌کنند و کمتر با اتحادیه روستایی و تولیدکنندگان اصلی در ارتباط می‌باشند. در حالی که برقراری ارتباط قوی بین تولیدکننده نهادها و تشکل‌ها می‌تواند سبب حذف افراد واسطه‌ای و دلال گردیده و باعث شود که بافندگان سود بیشتری از

تولید کسب نمایند این یافته با نتایج حاصل از مطالعه قزآنی قمصری و همکاران (۱۳۸۹) مبنی بر نقش اتحادیه و تشکل‌ها در ایجاد عدالت اجتماعی همخوانی دارد. این در حالی است که به دلیل ایجاد اعتماد توسط دلال‌های شهری و روستایی در بین بافندگان روستایی و بالعکس، نبود اعتماد به تشکل‌ها که به دلایل مختلف ایجاد شده، سبب افزایش نقش واسطه‌ها و دلال‌ها در صنعت فرش شود. این امر موجب می‌شود بافندگان در بیشتر موارد سود ناچیزی از بافت کسب نمایند که در نهایت سبب کاهش انگیزه برای بافت خواهد شد.

منابع

۱. اتحادیه فرش دستباف استان زنجان. ۱۳۹۴. اطلاعات قابل‌یابی. <http://etfazanjan.com/abzar.html> (بازیابی از اینترنت در تاریخ ۱۳۹۴/۹/۸).
۲. اربابی، ب. ۱۳۹۳. کارگاه صنایع دستی (بافت)، رشته‌های صنایع دستی - مدیریت خانواده، زمینه خدمات؛ شاخه آموزش فنی و حرفه‌ای. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
۳. پورصادق، ن.، بهلولی، ن. و حاجی‌خانی، م. ۱۳۸۹. نقش تعاونی‌های فرش دستباف استان زنجان بر توسعه صادرات این فرش. تعاون، ۲۱(۳): ۱۷۰-۱۵۵.
۴. حق‌شناس کاشانی، ف.، سعیدی، ن. و حسن‌پور پازواری، م. ۱۳۸۹. برنامه‌ریزی استراتژیک برای صنعت فرش دستباف کشور با استفاده از ماتریس SWOT. بررسی‌های بازرگانی، ۸(۴۳): ۶۸-۵۸.
۵. زندحسامی، ح. و ساوجی، آ. ۱۳۹۱. مدیریت ریسک در مدیریت زنجیره تأمین. مدیریت توسعه و تحول، ۹: ۴۴-۳۷.
۶. سایت اطلاع‌رسانی فرش ایران ۱۳۹۳. اداره فرش بازرگانی استان‌ها (استان زنجان)، اخبار اداره بازرگانی استان. www.carpetour.com (بازیابی از اینترنت در تاریخ ۱۳۹۴/۵/۱۲).
۷. سعدی، ح.، شعبانعلی فمی، ح. و لطیفی، س. ۱۳۹۱. سنجش میزان توانمندی اقتصادی و اجتماعی زنان قالیباف روستایی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی استان همدان). زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۲): ۱۲۶-۱۰۷.
۸. قزآنی قمصری، ا.، قدرتی، ح. و رضایی، ح. ۱۳۸۹. عوامل مؤثر بر صادرات فرش دستباف در قالب ماتریس سوات (SWOT) مطالعه موردی تعاونی‌های فرش در استان اصفهان. تعاون، ۲۱(۲): ۶۱-۴۹.

۹. قلی پور سلیمانی، ع.، شاهرودی، ک. و سلیمی، ا. ۱۳۸۹. عملکرد زنجیره تأمین صنایع پتروشیمی (تأثیر عوامل مکان‌یابی تولید، عدم اطمینان زنجیره تأمین و اقدامات ساخت و تولید). فصلنامه مدیریت صنعتی، ۵(۱۴): ۱-۱۰.
۱۰. کرمی دهکردی، ا. ۱۳۹۴. طرح پژوهشی شناخت ظرفیت‌ها و نیازهای اجتماعات روستایی در راستای مدیریت جامع و مشارکتی حوزه آبخیز قزل تپه در استان زنجان. زنجان: اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان زنجان و دانشگاه زنجان.
۱۱. لطیفی، س.، سعدی، ح.، شعبانعلی فمی، ح. و مشرف، م. ۱۳۹۲. تحلیل اثرات اقتصادی-اجتماعی تعاونی‌های فرش دستباف روستایی استان همدان. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۴(۳۲): ۱۳۹-۱۱۷.
۱۲. مصطفی ادیبی، پ. ۱۳۸۶. مدیریت زنجیره تأمین الکترونیکی (E-SCM). اولین سمینار مهندسی صنایع، آبان ۱۳۸۶. دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز.
۱۳. وزارت تعاون ۱۳۸۵. طرح توجیهی تولید فرش پشمی به ظرفیت ۱۲۰۰ مترمربع در سال. معاونت طرح و برنامه، دفتر امور اقتصادی و تمهیدات بانکی وزارت تعاون.
۱۴. هنرمندساری، م. ۱۳۹۱. تجزیه و تحلیل زنجیره تأمین در تولید کتاب و عوامل مؤثر بر آن. کتاب مهر، ۲(۵): ۷۱-۴۶.
15. Amiri Aghdaie, S.F., and Zare Zardeini, h. 2012. A SWOT Analysis of Persian Handmade Carpet Exports. *International Journal of Business and Management*, 7(2): 243-251.
16. Beamon, B.M. 1998. *Supply chain design and analysis: Models and methods*. *International journal of production economics*, 55(3): 281-294.
17. Bryman, A. 2012. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
18. Chambers, R. 2012. *Revolutions in Development Inquiry*: Routledge.
19. Charmaz, K. 2011. *Grounded Theory Methods in Social Justice Research*. In N.K. Denzin and Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (Vol. 4, pp. 359-380). London: Sage Publications.
20. Charmaz, K. 2014. *Grounded Theory in Global Perspective: Reviews by International Researchers*. *Qualitative Inquiry*, 20(9): 1074-1084.
21. Davis, J.R. 2003. *The Rural Non-Farm Economy, Livelihoods and Their Diversification: Issues and Options*. Natural Resources Institute.
22. Miller, C. 2012. Agricultural value chain finance strategy and design. IFAD (International Fund for Agricultural Development) Available at: www.ifad.org.

23. Peterman, A., Behrman, J., and Quisumbing, A. 2010. *A Review of Empirical Evidence on Gender Differences in Nonland Agricultural Inputs, Technology, and Services in Developing Countries*. International Food Policy Research Institute, 00975.
24. Reddy Amarender, A. (2013). *Training manual on value chain analysis of dryland agricultural commodities*. Patancheru 502 324, andhra pradesh, india: International crops research institute for the semi-arid tropics (icrisat). 88p. Training Manual on Value Chain Analysis of Dryland Agricultural Commodities (Prepared under the HOPE project), 3.
25. Yin, R.K. (2013). *Case study research: Design and methods*. Sage publications.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 3(2), 2016
<http://jead.gau.ac.ir>

Investigating the Supply Chain of Required Tools for Silk Carpet Weaving in the Rural Areas of the Zanjan Township

E. Ahmadifard¹, *E. Karamidehkordi² and H. Gholizadeh³

¹M.Sc. of Rural Development, University of Zanjan, ²Associate Prof., of Agricultural Extension and Rural Development, University of Zanjan,

³Assistant Prof., of Agricultural Economics, University of Zanjan

Received: 14/7/2016; Accepted: 14/8/2016

Abstract

The effectiveness of the supply chain of every activity, including handmade carpet depends on varied resources. Finance, information and physical inputs are considered as resources required for handmade carpet production and it is essential to be investigated in order to understand carpet weavers' problems to access them. The purpose of this research is to study the supply chain of tools used by silk carpet weavers in the rural areas of the Zanjan Township in the Zanjan Province, located in the north west of Iran. The study utilized a qualitative approach, consisting of an exploratory-explanatory case study. Participants, who were selected using a snowball sampling technique, consisted of the specialists of the provincial Commerce Department and the Union of Rural Handmade Carpet, and input sellers in the cities of Zanjan, Qom and Kashan. Results showed that the supply of weaving tools was different in terms of production approaches. The tools such as scissors, hooks and skewers were produced outside the Zanjan City. In the self-production approach, the tools were provided by rural carpet weavers through buying from the silk carpet market center in the city. This center mostly provided these tools through manufacturers outside the province. In the self-production approach, the carpet production frame and other components were mostly supplied from the carpenters and welders working in the Zanjan City. So the rural producers accessed these inputs with low dependency on middlemen. On the other hand, in the entrepreneurial production approach, the investors or employers outside the rural areas were responsible for supplying all tools and their costs were reimbursed from the rural producers after the production of carpets.

Keywords: Supply Chain, Weaving tools, Handmade silk carpets, Rural producers, Zanjans

---

*Corresponding author: e.karami@znu.ac.ir

